

Людмила Величко
доктор педагогічних наук, професор
Інститут педагогіки НАПН України

КУРСИ ЗА ВИБОРОМ З ХІМІЇ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Ключові слова: освітнє середовище, навчання хімії, курси за вибором, дидактичні функції курсу за вибором

Освітня реформа відбувається на засадах особистісно орієнтованої моделі, що враховує здібності, потреби, інтереси учнів. Створюване з цієї метою сучасне освітнє забезпечує сприятливі умови для їхнього творчого розвитку включно з мережею навчальних курсів за вибором.

Як засвідчує дослідження, виконане відділом дидактики Інституту педагогіки НАПН України, ефективне профільне навчання можливе в разі співвідношення інваріантного і варіативного компонентів як 65:35% (думка вчителів) і 53:47% (думка учнів). Практика ж висвітлює дещо відмінну картину: в закладах освіти не знаходиться навчального часу для впровадження курсів за вибором. Це суперечить визнанню того, що повноцінність загальної середньої освіти забезпечується реалізацією як інваріантного, так і варіативного складників.

У вітчизняній методиці навчання хімії накопичено практичний досвід розроблення таких курсів, програми деяких з них увійшли до збірки, розроблено перелік програм, рекомендованих Міністерства освіти і науки України. Є приклади авторських курсів, що затверджуються відділами освіти і педагогічними радами шкіл. Корисність пропонованих курсів не викликає сумнівів, хоча в них використано не всі функціональні можливості варіативного складника хімічної освіти. Зокрема, зміст поповнює переважно знанневий компонент предметної компетентності учнів, частково ціннісний (за рахунок розкриття практичного значення певних знань) і меншою мірою стосується діяльнісного компонента, яким передбачено застосування знань у нестандартній ситуації, і такого аспекту ціннісного компонента, як формування цілісної наукової картини світу, що має міжпредметну основу.

Досліджуючи проблему науково-методичного забезпечення варіативного складника, ми взяли до уваги низку обставин, що склалися у вивченні хімії у старшій профільній школі. Обсяг змісту, детермінований навчальним планом рівня стандарту, виявляється недостатнім для формування компетентностей тих учнів, які обирають у подальшому напрямки навчання, суміжні з хімією, але де хімія не є профільючим предметом: медицина, біологія, екологія, харчова, легка, будівельна

промисловість, сучасні технології і матеріали тощо. Особливо це стосується органічної хімії, що бурхливо розвивається й одночасно розв'язує низку наукових і технологічних проблем. Завершуючи вивчення розділу органічної хімії в 10 класі, учні не мають змоги в 11 класі поновити й узагальнити ці знання, оскільки чинною програмою рівня стандарту таке узагальнення не передбачено. Цьому сприятиме запровадження в 11 класі курсу за вибором учня «Органічні речовини», що вивчається паралельно до основного курсу хімії або за рахунок додаткових годин разом із основним курсом.

На відміну від традиційного вивчення класів органічних речовин у порядку ускладнення їхніх функцій, пропонований курс групує органічні сполуки за іншими ознаками: взаємним впливом атомів і електронними ефектами в молекулах, типами хімічних реакцій, методами синтезу. Відображення загальних ознак органічних речовин в іншій формі, ущільнено, робить знання динамічними, дає змогу результативно застосовувати їх у нестандартних умовах.

Практична частина програми представлена демонстраційними дослідями і лабораторними дослідями з якісного визначення органічних речовин.

Курс за вибором «Органічні речовини» спрямований на задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів старшої школи щодо розвитку природничо-наукової та предметної хімічної компетентностей, на нього покладаються такі *функції*:

- розвиток основного курсу хімії за рахунок розкриття питань сучасної органічної хімії, що мають практичне, світоглядне й міжпредметне спрямування;
- мотивація учнів до вибору хімії як підгрунтя майбутньої сфери діяльності;
- задоволення пізнавального інтересу учнів;
- підтримка особистісно орієнтованого освітнього середовища;
- підготовка до ЗНО з хімії в частині органічної хімії.

Вивченню курсу за вибором найбільше відповідають такі методи й форми навчання, як семінар, бесіда, самостійна і групова робота, виконання й обговорення навчальних проєктів. Корисними є прийоми порівняння будови і властивостей речовин різних класів, складання відповідних таблиць, схем, добір ілюстрацій з різних джерел.

Компетентнісне спрямування змістового наповнення, методика реалізації, дидактичні функції курсів за вибором визначають їхню роль у створенні сучасного освітнього середовища.